

יאנוש קורצ'אק בין היתומים

ישראל זינגמן (סטאשק), עמ' 162 - 176

בשעת בוקר מוקדמת היו הכל בבית היתומים שרוים עדיין בשינה עמוקה. רק הדוקטור, אשר זה זמן רב סבל מנדודי שינה, ישב ליד שולחן-הכתיבה ורשם רשימות ביומנו. ...לפתע נתקל מבטו בלוח השנה. התאריך של יום אתמול היה רשום בו. הוא הפך את הדף: חמישי באוגוסט, 1942.

צלצול נמרץ של הפעמון שמעל דירתו של שוער הבית קטע באכזריות את השלווה ששררה בבית. ולאחר הצלצול נשמעו בעיטות של מגפיים מפורזלים על דלתות שער הכינסה, וצריחות בגרמנית: חבר העובדים שהוחרד משנתו עוד קודם לכן מההתפרצות הקולנית של אנשי ה-ס.ס., היה מכונס כולו בחדר הילדים הגדול, פרט לסטפה.

קורצ'אק מיהר לכנס את הילדים אל חדר-האוכל, כשהוא מבקש לשמור על השקט, ולא לעורר בהלה. באלבינה גז'יב ניגשה אל חדרה של סטפה, ... זו הביטה בפניה של הנכנסת ומיד הבינה את חומרת המצב ...

בחדר האוכל התכנסו כבר כל דרי בית-היתומים, וקורצ'אק ביקשם להתיישב ליד השולחנות. חוסר מנוחה השתלט על הילדים, והדוקטור השתדל לדבר בקצרה ובשקט, כדי להפיג את המתח. הוא הודיע:

- קיבלנו במפתיע הודעה על יציאה מיידית של כל בית-היתומים אל הכפר, למקום מלא שמש ורב-ירק, והאוויר בו רענן. עד ליציאת הרכבת נותר זמן קצר בלבד, והדרך אל תחנת הרכבת רחוקה, ולפיכך יש להתלבש ולהתארגן מהר ככל האפשר ...

הכל נעשה כה מהר ובזריזות, שכבר לאחר חצי שעה התחילו הילדים הראשונים יורדים אל החצר, לבושים בגדי חג, וביד כל ילד חבילונת קטנה. הנערים המבוגרים יותר, כפופים מתחת למשא הכבד, הורידו את המצרכים שעוד נותרו ואת החפצים החיוניים. בחצר התברר, כי עמלם לשווא: הגרמנים לא הרשו לקחת כלום.

- הנסיעה תהיה קצרה, - אמר השוטר המקומי, - ושם במקום, הכל כבר מוכן בשבילכם.

וכך, בדיוק בשעה שנקבעה, ניצבה שורת ילדים לאורך כל החצר; הם סודרו לפי גובהם, ובתוכם, ביניהם, פזרו המחנכים. בראש כל השיירה עמד ד"ר יאנוש קורצ'אק, כשהוא מחזיק בידיהם של שני ילדים, רומציה בת החמש, ובן גילה, קובוש. לשמאלם ניצב מוניוש, כשהוא נושא ברמה את הדגל הירוק, דגל התקווה, של בית היתומים.

הכל היו מוכנים, הקצין הגרמני הגיע, ונתן את הפקודה ליציאה. הדוקטור נטל את רומציה על זרועו, ויצא בראש כולם דרך השער, אל רחוב שליסקה.

... הידיעה על תהלוכת היתומים, עם יאנוש קורצ'אק בראש פשטה כברק בכל הגיטו. בדרך המוליכה אל ה"אומשלאגפלאץ", כיכר השילוחים, נתמלאו כל החלונות, המרפסות, חלונות-הראווה והכניסות

הדרך האחרונה סיפורו של מיתוס

המכון החינוכי הישראלי ע"ש יאנוש קורצ'אק ז"ר
The Korczak Educational Institute of Israel

של החנויות אנשים רבים, שבמבט אילם לפחות ביקשו להיפרד מעל הדוקטור הזקן ומעל הילדים היתומים. נועזים שבהם אף הצליחו ללוותם כברת דרך כלשהי, ברחובות שהמדרכות בהם היו רחבות למדי, כשהם נצמדים אל קירות הבתים.

בתחילת הדרך הלכו הילדים בסדר מופתי ובשקט; מהם מכרסמים את פרוסת הלחם היבש. כשפנו מרחוב טווארדה לרחוב ז'לאזנה פקדו עליהם להיעצר. הדוקטור הוריד את רומציה מעל ידו והרגיש הקלה.

... פתאום נשמעו מרחוק קריאות קולניות וצעקות, שהלכו והתקרבו. עבר זמן קצר, וכבר נשמעו בבירור קללות וחרפות בגרמנית, וכן הד צעדי קבוצה גדולה ההולכת בחופזה. לבסוף הגיעו מעבר לקרן הרחוב, בדומה לעדר כבשים מבוהל, הנערים וההנהלה של הפנימיה מרחוב טווארדה. אלה נשמו ונשפו בקצב מוגבר, אחזי פחד, עדות לאכזריות הרבה שנהגו בהם הגרמנים. גל של אימה עבר על כולם.

מיד לאחר שאלה הצטרפו אל ילדי בית היתומים נשמעה הפקודה: "קדימה!" הדוקטור אף לא הספיק להרים את רומציה, שכן הקריאה הגרמנית המאיימת "מהר! מהר יותר!" הזיזה את כולם במהירות, ולפיכך רק החזיק בכף ידה של הילדה.

...לפתע ראתה מירציה את אחיה, ברוך. הוא הוציא את ראשו מפתח השער הקרוב, ואותת לה שתתחמק ותגיע אליו.

בבקשה, גבירתי, בבקשה, גבירתי! אמרה מירציה, ותפסה את ידה של סטפה. – זהו אחי. שייסע גם הוא אתנו אל הכפר! ... בהרף עין אחד תפסה סטפה את המצב, ואמרה במהירות: - לא, מירציה, לא ניקח אותו איתנו. רוצי מהר ועברי אליו! .... - שימי לב: כשאדחוף אותך, תרוצי מהר אל אחיך! מירציה כבר פתחה פיה במחאה, אך ברגע זה בדיוק הסתובב השומר הליטאי, וצעד צעדים אחדים קדימה. סטפה ניצלה את ההזמנות, חיבקה אל הילדה, ... ומירציה הצליחה להיעלם בפתח השער שנפתח בשבילה לרגע.

***

ליד חלון סגור של דירה הפונה אל הרחוב, בקומה השנייה, מסתתרים מאחורי מעטה וילונות, הציצו החוצה גבר חזק וגבה-קומה, ובנו בן השבע, ומבטם נעוץ בדמותו של הדוקטור הזקן.

- "אבא" – פנה הבן לאביו, "מיהו האדון הזקן הזה? ד"ר יאנוש קורצ'אק?"

אביו לא השיב לשאלתו, שנשאלה שוב ושוב. הוא עמד ללא תנועה, בעיניים קרועות לרווחה, הסתכל במחזה הבלתי-רגיל, ובראשו מנקרת המחשבה: "זאת היא ההשמדה המוחלטת של הילד היהודי... לא יהיו עוד ילדים יהודים בגטו... זהו הסוף!" פתאום בהקיצו מן הקיפאון, הסתובב, נעץ לרגע מבטו בבן, תפס אותו בין זרועותיו ולחצו בחזקה כה רבה אל חזהו, עד שהנער פרץ בבכיה קולנית. האב לא החזיק עוד מעמד, צנח על כיסא, כיסה את פניו בכפיו, והתייפח בקול. שכן נזעק במרוצה להרגיע את הילד.

הדרך האחרונה
סיפורו של מיתוס

המכון החינוכי הישראלי ע"ש יאנוש קורצ'אק ע"ר
The Korezack Educational Institute of Israel

ואז חזרה ונשנתה השאלה: - מי הוא האיש, הצועד בראש התהלוכה?

זהו דוקטור יאנוש קורצ'אק – ענה השכן. ... המילים נעתקו מפיו, ולא יסף עוד. עצב גדול נשקף מעל פניו של הילד, ומעיניו זלגו דמעות כבדות וחמות.

***

הם נעצרו, ומשורות הפנימיה האחרת נמסר להם נער פצוע, שהגרמנים תפסוהו ברחוב. ... הנער סיפר, כי הגרמנים חוטפים את כל הילדים הנמצאים ברחוב, ומצרפים אותם אל המשלוח של היתומים, ולפיכך אין איש היוצא עתה מן הבית ...

... יאנוש קורצ'אק היה הולך עדיין בראש הצועדים, אך רק בקושי רב נשא עוד את רגליו התפוחות והכואבות, והוא נאלץ להיעזר באחרים. בטורים הרחוקים החמיר המצב והילדים הבוגרים והמחנכים אנוסים היו למשוך או לשאת בזרועותיהם את הילדים שנחלשו. השיירה התקדמה ללא סדר, ורק סמל התקווה של בית היתומים, הדגל הירוק, התנוסס בראש הצועדים, כאות לשיירה המסודרת שיצאה לדרך.

שני צעירים, שעמדו בעליית גג של בית פינתי ברחוב מילא: אוסקאר, חניכו לשעבר של קורצ'אק, ועמו ידידו, זבישק, סטודנט לפסיכולוגיה, חסיד נלהב של שיטות-החינוך של קורצ'אק, הסתכלו לחילופים בחצי משקפת במחזה הייאוש. רק אתמול עברו שניהם אל הגיטו כדי לחלץ את הדוקטור אל הצד הארי. אוסקאר הסתכל דיו במחזה התוגה, ומסר את המשקפת, תוך השמעת אנחה עמוקה, לחברו.

ויא דולורחה, ויא דולורחה... (דרך הייסורים), של שנת האדון 1942! – אמר זבישק בלאטינית לאחר מבט ממושך. בלי צלב על גבו צועד ישו של ימינו ... והצלב גם אינו דרוש לו כלל, שכן משקלו שלו עצמו מעיק עליו יותר ...

***

הכניסה אל כיכר השילוחים היתה מוקפת בימי השילוח בצפיפות אנשי ס.ס., ... אולם לד"ר קורצ'אק נחסכו מראות זוועה אלה. מיצעדו של טור היתומים הגיע אל כיכר השילוחים לאחר שנשלח כבר "טראנספורט" אחד, וכבר פינו את גוויותיהם של אלה שנרמסו או נורו. ... מתוך בית הספר הסמוך, שבו שכנה תחנת המשטרה המקומית, יצאו מספר נשים בחלוקים לבנים; בידן האחת נשאו דליים מלאים מים, ובשניה ספלי אמאיל, בהם חילקו לילדים מים לשתיה. לרבים מן הילדים אף התירו להשתמש בחדרי השימוש שבבניין בית הספר.

אשה עם דלי מים בידיה התקרבה אל קורצ'אק.

האם אפשר להשיג מעט לחם בשביל הילדים? מאז הבוקר לא בא פירור של מזון אל פיהם, והרעב מציק להם! – שאל קורצ'אק. האשה הביטה בו ברחמים, ולאחר רגע אמרה: - מי זה נותנים פה לחם? האדון בוודאי אינו אומר זאת ברצינות. גם חלוקת המים זכות גדולה היא, זכות מיוחדת.

... שיקשוק גלגלים, חריקת מעצורים וצילצול קרון אל קרון, והנה הרכבת עוצרת, עומדת פני הרציף. בחריקה נפתחו דלתות הקרונות.

איש לא צעק, איש לא דחף ולא דחק. ד"ר יאנוש קורצ'אק בעצמו ... בשלווה, הוליך את ילדיו שלו בדרכם האחרונה. הוא עמד לפני פתח הקרון, מודד את כל הנכנסים במבטו, כמבקש סליחה מכל ילד הנבלע בקרון האפל.

הכל כמעט היו על הקרונות, ולפתע הגיע אל הרציף האופנוע ובו קצין ה-ס.ס. ונעצר סמוך לקורצ'אק. הקצין קפץ בזריזות מתוך הסירה, וניצב מתמתח לפני הדוקטור:

אדוני הדוקטור! ... כשהוטל עלי לארגן את המשלוח שלכם, וידוע לי ולך לאן ולאילו מטרה הוא יישלח, החלטתי לעכב אותך ולהוציאך מן הגיטו. השגתי בשבילך, אדוני הדוקטור...

עיניו של קורצ'אק, שהיו נעוצות בפרצופו של הגרמני, נפקחו לרווחה בהבאה של שנאה ובח לאין שיעור.

תשוב, אדוני, הדוקטור, הביתה, המשיך הגרמני הנבוך מעט, - ואחר כך אטפל בך. אכין תעודות מתאימות, ואסדר אותך, אדוני, בצד הארי, ואיש לא יפגע עוד באדוני ...

די! - סינן קורצ'אק מבעד לשיניו, הפנה אליו עורף וקפץ אל תוך הקרון.

במבוא, המופיע בסוף הספר (עמ' 148), לפני תיאור הדרך האחרונה, כותב ישראל זינגמן:

לגבורתו של יאנוש קורצ'אק, בלוותו את חניכיו בדרכם האחרונה, אל ההשמדה, לא היו עדים של ממש; כל אלה שהיו עימו מצאו את מותם במחנה-ההשמדה טרבלינקה. אולם מעדויות עקיפות, דרך המשלוח, תאריך חיסול בית-היתומים, התנאים ששררו בגטו ועוד, ניתן להעלות תמונה חיה של דרכו האחרונה.

שנים נקפו, ובהיותי בבית-המועצות, ... מצאתי בעיתון פולני, שהופיע שם, סיפור המתאר את חיסול בית-היתומים של קורצ'אק ושילוחם של הילדים, כשהדוקטור בראשם, אל מחנה-ההשמדה בטרבלינקה. תיאור זה ליווני עד שחזרתי לפולין ופגשתי באנשים, שהעידו על עצמם כי שמעו מפי "עדי ראייה" על דרכם האחרונה. ברם - תכופות נמסרו פרטים ועובדות שסתרו אלה את אלה, ואף הפירסומים השונים על הימים האחרונים בבית-היתומים לא תאמו סיפור את משנהו. לפיכך בחנתי את הפרשה מכל צדדיה, וכאמור, הגעתי למסקנה, כי שום "עדי-ראייה" אינם בנמצא, לצערנו, וקרוב לוודאי כי גם לא היו ... עם זאת, מצויות מספר עובדות מדויקות בידינו: יום השילוח, הדרך שבה עברה השיירה, איוש ההנהלה והצוות של בית היתומים ועוד.

על עובדות מעטות אלו, ובעיקר על ידיעתי האישית את ד"ר יאנוש קורצ'אק ואת התנאים ואורח החיים בבית-היתומים, והמידע שהעליתי אודות המצב בגטו הוורשאי דאז, יצקתי מעין סיפור ימיו האחרונים של בית-היתומים ושל הדוקטור. מקווה אני שהוא משקף, ככל הניתן, את המציאות של אותם הימים, שלהי 1942 בפולין הכבושה.

ישראל זינגמן (סטאשק) היה חניך בבית היתומים של קורצ'אק, סיים את חניכותו עוד לפני המלחמה. הוא הילד עם הכנרית, עליו מספר קורצ'אק בכתבים.